

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Asia: Lausuntopyyntö arviomuistio etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä

Viite: VN/32207/2022

Suomen tuomariliitto ry kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta antaa lausunto otsikkoasiassa. Lausuntonaan Tuomariliitto toteaa seuraavaa:

Tuomariliiton näkemyksen mukaan yleisissä tuomioistuimissa etäyhteyksien käytön kehittämisessä lähtökohtana on oltava se, että suulliset käsittelyt toimitettaisiin jatkossakin pääsääntöisesti tuomioistuimen istuntosalissa oikeudenkäyntiin osallistuvien henkilöiden ollessa istuntosalissa henkilökohtaisesti läsnä, ja etäyhteyksien käyttäminen olisi tuomioistuimen tapauskohtaisen harkinnan varassa, kuten muistiossakin todetaan. Etäosallistumisen hyväksyttävyyden arvioinnissa on asianosaisten etäosallistumiselle asetettujen vaatimusten lisäksi kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, että tuomari kykenee havainnoimaan istuntoa kokonaisuudessaan riittävällä tavalla ja että prosessinjohto sekä ratkaisukokoonpanon neuvottelut voivat toteutua asianmukaisesti. Harkittaessa erilaisia tuomarin tai muun asianosaisten etäosallistumista koskevia uusia sääntelyvaihtoehtoja nämä reunaehdot on otettava huomioon siten, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset toteutuvat kaikissa tilanteissa.

Tietoteknisissä yhteyksissä ja saliteknisissä laitteissa on tällä hetkellä paljon teknisiä ongelmia, jotka tekevät käytännössä etäyhteydellä toteutettavan oikeudenkäynnin nykytilanteessa aina epävarmaksi. Huonosti toimiva tekniikka ja jatkuva epävarmuus oikeudenkäyntien teknisestä onnistumisesta johtaa käytännössä siihen, että päädytään oikeudenkäyntien toimittamiseen asianosaisten läsnäollessa. Täten esityksen käytännön toteuttaminen edellyttää huomattavaa parannusta nykyisten tietoteknisten yhteyksien tehoon sekä nykyisin käytössä olevan tekniikan päivittämistä.

Jatkovalmistelussa tulisi arvioida laajemmin myös sitä, millaisia tarpeita oikeudenkäyntien järjestämiselle nähdään pidemmällä, esimerkiksi noin kymmenen vuoden aikajänteellä. Digitalisaation myötä nykyistä huomattavasti yleisempää saattaisi olla se, että ainakin tietynkaltaisissa asiaryhmissä sekä tuomioistuimilla että asianosaisilla olisi halua ja valmiuksia hyödyntää etäyhteyksiä nykyistä huomattavasti laajemmassa mittakaavassa. Tällaisiin tulevaisuuden kehityssuuntiin olisi perusteltua alkaa varautumaan jo esillä olevassa kokonaisuudistuksessa.

Etäyhteyksien käytön laajentamisen suurimmat rajoitteet liittyvät oikeudenkäynnin julkisuuden

takaamiseen ja tallentamiseen. Muistiossa on monipuolisesti esitetty asiassa olevia ongelmia julkisuuden osalta. Tallentamisen osalta Tuomariliitto huomauttaa, että pieniäkään pääkäsittelyjä ei ole mahdollista toimittaa muualla kuin pääkäsittelyä varten varustellussa tilassa todistelun tallentamisen tarpeen vuoksi. Myös pienissä asioissa asianosaiset pääsääntöisesti haluavat tulla asiassaan todistelutarkoituksessa kuulluksi, jolloin tallentamisen pitää olla mahdollista. Tallentamisen vaatimus korostuu tulevaisuudessa, kun videotallennus uudistuksen jälkeen hovioikeus ei enää pääsääntöisesti ota vastaan henkilötodistelua uudelleen. Tämä seikka on otettava huomioon arvioitaessa mahdollisen etäosallistumisen aiheuttamaa helpotusta istuntosalien tarpeeseen, jos esimerkiksi kärjäoikeuksien asiamäärää merkittävästi lisääviä uudistuksia kuten samaan aikaan selvityksessä oleva pienriitamenettely saatetaan täytäntöön. On hyvin tärkeää huomata, että pääkäsittelyn toteuttamisella asetettujen edellytysten vuoksi kasvanutta salitarvetta ei voida osaksikaan helpottaa etäyhteyksien käyttöä lisäämällä. Tuomariliitto pitää itsestään selvänä, että järjestelmien täytyy olla toimivia ja laissa olevat tallennusvaatimukset täyttyviä. Muutoin uudistusta ei voida tehdä.

Arviomuistio on rajattu yleisiin tuomioistuimiin. Arvioitua ja muutettavaksi ehdotettua oikeudenkäymiskaaren sääntelyä sovelletaan kuitenkin myös markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa. Jatkovalmistelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota muutostarpeisiin ja ehdotusten soveltumiseen myös kyseisissä tuomioistuimissa. Lisäksi erillinen arviointi tulisi toteuttaa hallintoasioiden oikeudenkäynneistä, joiden sääntely on tosin jo nyt yleispiirteistä (laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 73 §).

Tulisiko tuomarilla olla mahdollisuus osallistua suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä?

Tuomariliitto katsoo, että oikeuden istunto tulee toimittaa tuomioistuimen istuntosalissa tai laissa säädetyn edellytyksin sellaisessa muussa paikassa, jossa muun muassa oikeudenkäynnin julkisuudelle sekä todistelun tallentamiselle asetetut vaatimukset täyttyvät. Kaikkien asian ratkaisukokoonpanoon kuuluvien tuomareiden ja lautamiesten tulee osallistua oikeudenkäyntiin tästä tilasta, myös siinä tapauksessa, että kukaan oikeudenkäynnin asianosaisista ei osallistu fyysisesti istuntoon.

Tuomarin etäosallistumisen mahdollisuutta tulee tarkastella pitkän aikavälin näkökulmasta ja asian jatkovalmistelussa on huomioitava eri näkökulmat huolellisesti, koska kysymys on periaatteellisesti merkittävä ja monitahoinen. Arvioinnissa keskeistä on muun muassa oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä johtuvat vaatimukset sekä asianosaisten kokemus oikeudenkäynnistä, etäosallistumisen soveliaisuusharkinta ja perusteet etäosallistumiselle (esimerkiksi tuomarin terveysriski perusteltuna syynä), muistiossakin laajasti esiintuodut oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvät vaatimukset, tietosuojan ja -turvaan liittyvät näkökohdat, etäyhteyksiin liittyvien teknisten vaatimusten (toimivuus, helppokäyttöisyys ja luotettavuus) huolellinen selvittäminen unohtamatta etäyhteyksien laadun ja käyttämistapojen kehittämistä. Vasta huolellisen jatkoselvittämisen jälkeen ja tekniikan kehittyessä on perusteltua tehdä yksityiskohtaisempia ratkaisuja tuomarin mahdollisuudesta osallistua suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä.

Mitä edellytyksiä tuomarin etäosallistumiselle tulisi asettaa?

Tuomariliitto yhtyy muistiossa esitettyihin käsityksiin ja kannattaa muistiossa hahmoteltua kolmatta sääntelyvaihtoehtoa. Laissa säädettäisiin suoraan ne tilanteet, joissa tuomarin etäosallistuminen olisi lähtökohtaisesti sallittua, jos menettely olisi myös kokonaisuutena soveliaista. Lisäksi poikkeuksellisiin tilanteisiin olisi mahdollista varautua siten, että tuomarin etäosallistuminen olisi mahdollista lisäksi silloin, jos menettelyyn olisi erityinen syy.

Säännöksen sisältö on hahmoteltu seuraavasti: ”Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuimen lainoppinut jäsen voi osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos: 1) puheenjohtaja on suullisessa käsittelyssä henkilökohtaisesti läsnä; 2) kaikki oikeudenkäynnin asianosaiset ja oikeudenkäynnissä kuultavat henkilöt osallistuvat suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa; tai 3) teknisen tiedonvälitystavan käyttämiselle on erityinen syy”.

Missä istuntopaikka tällöin olisi, ja miten käsittelyn julkisuus tulisi turvatuksi?

Julkisuuden turvaaminen on etäkäsittelyjen suurin tekninen ongelma. Yksi vaihtoehto olisi, että jatkossa tuomioistuihin varusteltaisiin tiloja, jotka voisivat olla tarpeesta riippuen käytettävissä sekä videotallenteiden katsomiseen että verkko-oikeudenkäyntien seuraamiseen. Edellä todetulla tavoin yleisön osallistuminen muihin kuin julkisuudessa huomiota herättäneisiin oikeudenkäynteihin on verrattain harvinaista.

Tällaisessa tilanteessa Tuomariliitto katsoo, että istuntopaikka olisi muodollisesti se tuomioistuin, joka istunnon seuraamisen järjestää ja jonka lukuun istunto toimitetaan.

Onko tarpeellista edellyttää kaikissa tilanteissa sitä, että asianosainen suostuu itse etäyhteyden käyttöön?

Tuomariliitto katsoo, että tuomioistuimella tulisi olla oikeus tehdä nämä prosessijohdolliset ratkaisut esimerkiksi turvallisuussyistä myös ilman asianosaisten suostumusta. Käytännössä hyvää prosessinjohtoa on tehdä asian käsittelyjärjestystä koskevat päätökset yhdessä asianosaisten kanssa, mutta ristiriitatilanteissa päätösvallan tulisi olla tuomioistuimella. Muistiossa selvitettyllä tavalla ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on katsottu, että pääsääntöisesti rikos- ja riita-asioissa suullinen käsittely tulee toimittaa vähintään ensimmäisessä oikeusasteessa, jossa henkilöllä on oikeus olla omassa asiassaan henkilökohtaisesti läsnä ja osallistua asian käsittelyyn tehokkaasti. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin jo melko vakiintuneesti todennut ratkaisuisaan, että asianosaisten osallistuminen oikeudenkäyntiin videoyhteydellä ei itsessään vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, kunhan sille on hyväksyttävä tavoite ja menettely toteuttaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta seuraavat vaatimukset (ks. Jallow v. Norja 2.12.2021, kohta 64 ja siinä viitatu ratkaisut). Lisäksi ihmisoikeustuomioistuimen perustelut vaikuttaisivat viittaavan ennemmin siihen, että se katsoo videoyhteydellä osallistumisen rinnastuvan henkilökohtaiseen läsnäoloon suullisessa käsittelyssä, kunhan tietyt vähimmäisvaatimukset täyttyvät.

Tuomariliitto toteaa, että videoyhteyden käyttämisestä päättäminen voi ja sen tulisi olla viime kädessä tuomioistuimen harkinnassa.

Ovatko laissa säädetyt lisäedellytykset henkilön kuulemiseksi todistelutarkoituksessa videoneuvotteluyhteyttä hyödyntäen edelleen tarpeellisia?

Tuomariliitto katsoo, että suullisen todistelun vastaanottamiselle videoyhteydellä asetetut vaatimukset tulisi jättää arvioitavaksi yleisen soveliaisuusharkinnan kautta muun etäyhteyssääntelyn tavoin. Säättämällä muutos selkeytettäisiin ja yhdenmukaistettaisiin tällä hetkellä monimutkaisia ja raskasta sääntelyä muuttamatta sen oikeudellista sisältöä merkittävästi.

Tulisiko tavanomaisia säännöksiä poissaolon seuraamuksista ja pakkokeinoista soveltaa

etäyhteyksiä käytettäessä nykyistä laajemmin?

Tuomariliitto huomauttaa, että asianosaisten passiivisuus tai välttely on yksi oikeudenkäyntejä viivyttävistä tekijöistä. Asianosainen voi tietyissä tilanteissa ilman seuraamuksia jättää noudattamatta tuomioistuimen kutsua osallistua etäyhteydellä istuntoon. Tämä poikkeaa laissa ja oikeuskäytännössä omaksutusta lähtökohdasta, jonka mukaan asianosainen pääsääntöisesti velvoitetaan saapumaan istuntoon sakon tai asian ratkaisemisen uhalla. Sanotun mahdollisuuden puuttuminen voi joissain tapauksissa viivästyttää tarpeettomasti oikeudenkäynnin toimittamista. Näistä syistä etäyhteyksien käyttöön liittyvien poissaoloseuraamusten soveltamisalaa tulee Tuomariliiton näkemyksen mukaan laajentaa nykyisestä.

Onko etäyhteyksien käyttöä koskevan sääntelyn hajauttaminen lukuisiin eri säännöksiin perusteltua; olisiko sääntelyn kokoamiselle tai yhdenmukaistamiselle tarvetta?

Tuomariliitto kannattaa arviomuistiossa esiin nostettua ajatusta siitä, että mahdollisesti tehtävien muutosten yhteydessä etäosallistumista koskevat pykälät yhdenmukaistetaan ja kootaan yhteen esimerkiksi samaan lukuun oikeudenkäymiskaassa ja vastaavasti laissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa. Lainsäädännön selkeys, yhdenmukaisuus ja tarkoituksenmukainen rakenne lisää oikeudenkäytön läpinäkyvyyttä sekä nopeuttaa ja yksinkertaistaa lainkäyttöä.

Tunnustamisoikeudenkäynti

Tunnustamisoikeudenkäyntiä sääntelevän ROL 5b luvun 2 §:n 2 momentin mukaan syyttäjän ja vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä tunnustamisoikeudenkäynnissä. ROL 8 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan rikosasian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos hän siihen suostuu ja tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi. Saman pykälän 5 momentin mukaan, mitä edellä tässä pykälässä säädetään, ei sovelleta 5 b luvussa tarkoitettuun tunnustamisoikeudenkäyntiin.

Voimassa olevan lain mukaan vastaajan ei siten ole mahdollista osallistua tunnustamisoikeudenkäyntiin etäyhteydellä missään tapauksessa. Syyteneuvottelu voidaan kuitenkin käydä etäyhteyksin. Käytännössä tämä on tuottanut ongelmia, jos vastaaja oleskelee ulkomailla tai vankilassa pitkän etäisyyden päässä käräjäoikeudesta. Tunnustamisoikeudenkäyntiin tulisi olla mahdollisuus osallistua etäyhteydellä, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi. Tämä voi osaltaan lisätä syyteneuvottelun käyttämistä.

Lausunnon valmistelu

Lausuntoa on valmisteltu Tuomariliiton hallituksessa ja oikeuspoliittisessa valiokunnassa. Lausunnon kirjoittamiseen on osallistunut käräjätuomarit Johanna Helminen, Petteri Plosila ja Samuli Yli-Rahnasto sekä markkinaoikeustuomari Pekka Savola.

Helsingissä 3.4.2023

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

Anna Pitkänen
puheenjohtaja

Minna Hällström
varapuheenjohtaja

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnan yhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.